

संस्कृतम् (कोड-सङ्ख्या - 122)

आदर्श-प्रश्नपत्रम् *

कक्षा - दशमी (2025-26)

अवधि: - 3 होरा:

पूर्णाङ्कः - 80

सामान्यनिर्देशाः -

1. कृपया सम्यक्तया परीक्षणं कुर्वन्तु यत् अस्मिन् प्रश्नपत्रे 10 पृष्ठानि मुद्रितानि सन्ति ।
2. कृपया सम्यक्तया परीक्षणं कुर्वन्तु यत् अस्मिन् प्रश्नपत्रे 18 प्रश्नाः सन्ति ।
3. अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति ।

‘क’ खण्डः	:	अपठितावबोधनम्	10 अङ्काः
‘ख’ खण्डः	:	रचनात्मककार्यम्	15 अङ्काः
‘ग’ खण्डः	:	अनुप्रयुक्तव्याकरणम्	25 अङ्काः
‘घ’ खण्डः	:	पठितावबोधनम्	30 अङ्काः
4. प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि ।
5. उत्तरलेखनात् पूर्वं प्रश्नस्य क्रमाङ्कः अवश्यं लेखनीयः
6. प्रश्नस्य क्रमाङ्कः प्रश्नपत्रानुसारम् एव लेखनीयः ।
7. सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लेखनीयानि ।
8. प्रश्नानां निर्देशाः ध्यानेन अवश्यं पठनीयाः ।

‘क’ खण्डः

अपठितावबोधनम्

(10 अङ्काः)

1.	अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत - शुद्धं पर्यावरणम् एव अस्माकं जीवनस्य आधारोऽस्ति । असन्तुलितेन पर्यावरणेन न केवलं मानवजातेः अपितु पशुपक्षिणामपि विनाशः सम्भवति । साम्प्रतं प्रदूषणं विश्वस्य महती समस्या अस्ति । कुत्रापि स्वच्छः वायुः न प्राप्यते, न स्वच्छं जलं लभ्यते न च स्वच्छाः खाद्यपदार्थाः प्राप्यन्ते । प्रदूषणस्य आधिक्येन जनाः निरन्तरं विविधैः रोगैः आक्रान्ताः भवन्ति । प्रदूषणस्य निराकरणाय देशाः बहुविधं प्रयासं कुर्वन्ति परन्तु प्रदूषणं तु अनवरतं वर्धते । अद्यत्वे जायमानैः युद्धैः, युद्धाभ्यासैः, यन्त्रालयानां	10
----	--	----

यानानां च धूमेन सम्पूर्णवायुमण्डलं दूषितं सञ्जातम् । वृक्षाणां कर्तनात् शुद्धवायोः उपलब्धता अपि न्यूना जायते । दूषितः वायुः एव श्वासमाध्यमेन हृदयं प्रविशति । अतः विविधाः श्वासरोगाः, हृदयरोगाः, चर्मरोगाः, नेत्ररोगाः च जनान् पीडयन्ति । एतेन मानवाः एव न अपितु पशुपक्षिणः अपि रोगग्रस्ताः भवन्ति । वायुप्रदूषणं नगरेषु अधिकम् अस्ति । उद्योगानां विषाक्तं जलं जनाः नद्यां निपातयन्ति येन जलचराणां मानवानां चापि हानिः भवति । अस्माभिः सर्वैः मिलित्वा प्रदूषणसमस्यायाः निवारणाय सर्वे उपायाः कर्तव्याः अन्यथा पृथिव्याम् अपि जीवनम् असम्भवं भविष्यति । यावत् जनाः जागरूकाः न भविष्यन्ति तावत् अस्याः समस्यायाः समाधानं न भविष्यति । अतः वयं प्रदूषणं निवारयाम, पृथ्वीं सुरक्षयाम । प्रदूषणस्य निवारणाय पर्यावरणस्य संरक्षणाय च वृक्षाः रोपणीयाः, उद्योगानां विस्तारः च वैज्ञानिकरीत्या करणीयः, आयुद्धगतिविधयः निवारणीयाः ।

अ. एकपदेन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्)

2×1=2

- (i) दूषितः वायुः कथं हृदयं प्रविशति?
- (ii) अस्माभिः कस्याः निवारणं कर्तव्यम्?
- (iii) साम्प्रतं विश्वस्य महती समस्या का अस्ति?

आ. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)

2×2=4

- (i) वायुप्रदूषणेन के के रोगाः भवन्ति?
- (ii) सम्पूर्णवायुमण्डलं कथं दूषितं जातम्?
- (iii) प्रदूषणस्य निवारणाय के उपायाः कर्तव्याः?

इ. अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत ।

1

ई. यथानिर्देशम् उत्तरत -

3×1=3

- (i) 'मलिनम्' इति पदस्य विलोमपदं अनुच्छेदे किं प्रयुक्तम्?

(क) प्रदूषणम्	(ख) नित्यम्
(ग) विनाशम्	(घ) स्वच्छम्
- (ii) "उद्योगानां विषाक्तं जलं जनाः नद्यां निपातयन्ति ।" अत्र विशेष्यपदं किम्?

(क) विषाक्तम्	(ख) जलम्
(ग) जनाः	(घ) उद्योगानाम्
- (iii) 'प्रविशति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम्?

(क) श्वासेन	(ख) हृदयम्
(ग) प्रदूषणम्	(घ) वायुः

‘ख’ खण्डः

रचनात्मकं कार्यम्

(15 अङ्काः)

2. अ भवान् हितेशः । पितुः स्थानान्तरणवशात् भवान् असमप्रदेशात् दिल्लीनगरम् आगत्य नूतने विद्यालये प्रवेशं प्राप्तवान् । मञ्जूषायां दत्तानां पदानां सहायतया अस्य नगरस्य विद्यालयस्य च वर्णनं कुर्वन् मित्रं राघवेन्द्रं प्रति पत्रं लिखतु ।

5

मञ्जूषा

योग्याः शिक्षकाः, सहृदयाः छात्राः, पठनस्य वातावरणम्, दिल्लीनगरात्, ग्रीष्मः, ऐतिहासिकनगरम्, स्थानान्तरणम्, क्रीडाक्षेत्रम्, पुस्तकालयः, पर्यटनस्थानानि, प्रसन्नः ।

अथवा

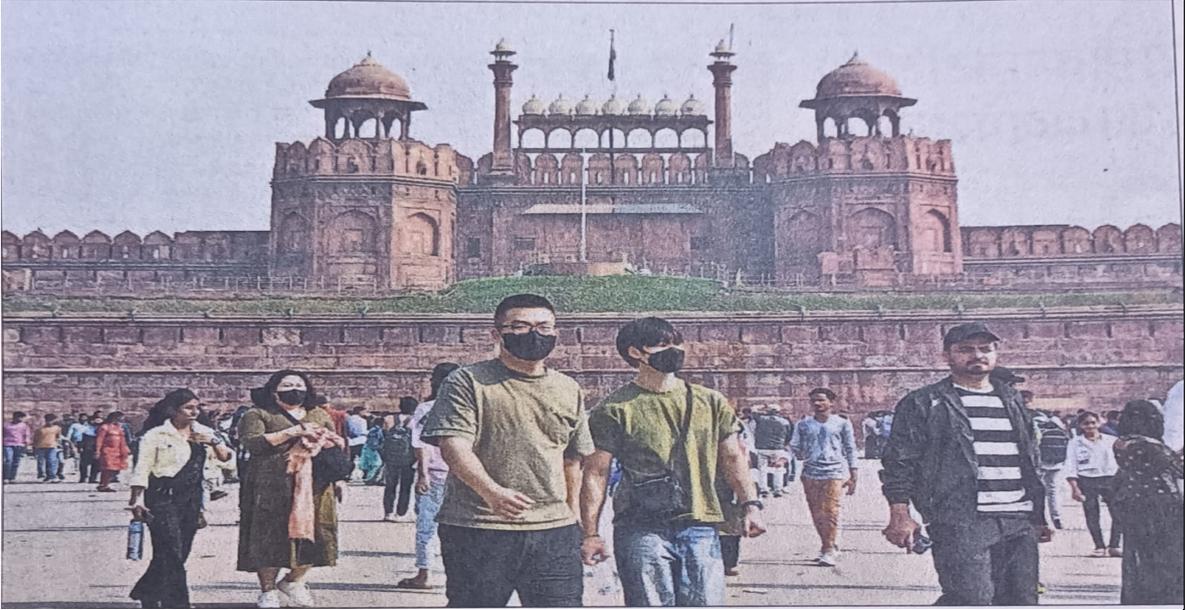
आ भवती सुमेधा तिरुपतिस्थे राजकीये माध्यमिकविद्यालये दशमीकक्षायां पठति । विद्यालयस्य शुल्कं दातुं भवती असमर्था अस्ति अतः मञ्जूषायां दत्तानां पदानां सहायतया शुल्कक्षमार्थं निवेदयन्ती प्रधानाचार्यां प्रति प्रार्थनापत्रं लिखतु ।

मञ्जूषा

मम पिता, वाहनचालकः, विद्यालये, सदस्याः, अङ्काः, भ्रातृभगिन्यः, माता, शुल्कम्, वेतनम्, अस्वस्था, असमर्थः, गतकक्षायाम्, प्रथमस्थानम्, अनुग्रहम्, सञ्चालनम् ।

3. अ प्रदत्तं चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया पञ्च वाक्यानि संस्कृतेन लिखत -

5×1=5

मञ्जूषा

ऐतिहासिकस्थलम्, रक्तदुर्गम्, पर्यटकाः, वैदेशिकाः, दर्शनाय, धारयन्ति, हरीतिमा, जनाः, मुखाच्छादकम्, भ्रमन्ति, जनसम्मर्दः, राष्ट्रिय-ध्वजः, रक्तपाषाणैः, रक्तवर्णः, प्राचीरः ।

आ	<p style="text-align: center;">अथवा</p> <p>मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां साहाय्येन अधोलिखितं विषयम् अधिकृत्य न्यूनातिन्यूनं पञ्चभिः संस्कृतवाक्यैः एकम् अनुच्छेदं लिखत -</p> <p style="text-align: center;">“मार्ग-सुरक्षा”</p> <p style="text-align: center;">मञ्जूषा</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 10px auto; width: 80%;"> <p>पदयात्रिणः, दुर्घटना, परिणामाः, अवधानेन, दक्षिणतः, रक्त-हरित-पीत-सङ्केतान्, नियमाः, चतुष्पथि, पालनीयाः, दृष्ट्वा, वामतः, वाहनचालनसमये, यातायातसङ्केताः।</p> </div>	
4.	<p>अधोलिखितानि वाक्यानि संस्कृतभाषया अनूद्य लिखत -</p> <p>(i) विज्ञान के इस युग में बहुत आविष्कार हुए। In this era of science, numerous inventions have taken place.</p> <p>(ii) स्वस्थ शरीर में स्वस्थ मन होता है। A healthy mind resides in a healthy body.</p> <p>(iii) रूस और यूक्रेन के बीच युद्ध कब समाप्त होगा? When will the war between Russia and Ukraine come to an end?</p> <p>(iv) तुम्हारा स्वास्थ्य कैसा है? How is your health?</p> <p>(v) कभी भी अहंकार मत करो। Never be arrogant.</p>	5×1=5
<p>‘ग’ खण्डः</p> <p>अनुप्रयुक्तव्याकरणम् (25 अङ्काः)</p>		
5. अ	<p>अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदेषु सन्धिं सन्धिच्छेदं वा कुरुत-</p> <p>(i) <u>योजकस्तत्र</u> दुर्लभः।</p> <p>(ii) कर्तुं शक्यो <u>भवेत् + येन</u> स विवेक इतीरितः।</p> <p>(iii) बुद्धिमती भयात् <u>पुनः + अपि</u> मुक्ताऽभवत्।</p> <p>(iv) राजासनं <u>खल्वेतत्</u>, न युक्तमध्यासितुम्।</p> <p style="text-align: center;">अथवा</p> <p>आ अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदेषु सन्धिं सन्धिच्छेदं वा कुरुत-</p> <p>(i) यानानां <u>पङ्क्तयो</u> हि अनन्ताः कठिनं संसरणम्।</p> <p>(ii) कश्चित् <u>खगः + एव</u> वनराजः भविष्यति।</p>	4×1=4

	(iii) सः रात्रिनिवासं कर्तुं <u>कञ्चिद्</u> गृहस्थमुपागत । (iv) <u>सर्वे + अपि</u> नैतादृशाः ।	
6.	<p>अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां समासं विग्रहं वा प्रदत्तविकल्पेभ्यः चित्वा लिखत -</p> <p>(i) <u>महादेवी</u> करुणां करोतु । (क) महा देवी (ख) महती च इयं देवी (ग) महत् देवी (घ) महान् देवी</p> <p>(ii) <u>समानशीलव्यसनेषु</u> सख्यम् । (क) समानं शीलं व्यसनं येषां तेषु (ख) समानं च शीलं च व्यसनं च (ग) समान-शील-व्यसनैः सह (घ) समानं शीलं व्यसनं यत्र समानम्</p> <p>(iii) कुत्सितवस्तुमिश्रितं भक्ष्यं <u>समलं</u> धरातलम् । (क) मलं मलं प्रति (ख) मलस्य अभावः (ग) मलस्य योग्यम् (घ) मलेन सहितम्</p> <p>(iv) ततः प्रविशतः तापसौ <u>कुशलवौ</u> । (क) कुशः च लवौ च (ख) कुशलवयोः समाहारः (ग) कुशः च लवः च (घ) कुशौ च लवौ च</p>	4×1=4
7.	<p>अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रकृति-प्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा उचितम् उत्तरं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत -</p> <p>(i) वाक्पटुः <u>धैर्य + मतुप्</u> मन्त्री सभायामप्यकातरः । (क) धैर्यमान् (ख) धैर्यवती (ग) धैर्यमन्तः (घ) धैर्यवान्</p> <p>(ii) सा <u>भामिन् + डीप्</u> व्याघ्रस्य भयात् विमुक्ता । (क) भामिनः (ख) भामिनी (ग) भामिन (घ) भामिना</p> <p>(iii) पिता तनूजस्य <u>रुग्णताम्</u> आकर्ण्य व्याकुलः जातः । (क) रोगी+टाप् (ग) रुग्+ताम् (ग) रुग्ण+तल् (घ) रुग्ण+ताम्</p> <p>(iv) किं <u>कुपिता</u> एवं भणति उत प्रकृतिस्था? (क) कुप् + क्त (ख) कुप् + ठक् (ग) कुप् + तल् (घ) कुप् + मतुप्</p>	4×1=4
8.	<p>वाच्यानुसारम् उचितपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा अधोलिखित-वाक्यानि पुनः लिखत -</p> <p>(i) पित्रा आपणात् ----- आनीयन्ते ।</p>	3×1=3

	<p>(क) फलानि (ख) फलम् (ग) फले (घ) फलैः</p> <p>(ii) ----- शाटिकां क्रीणामि ।</p> <p>(क) मया (ख) अहम् (ग) अस्मभिः (घ) आवाम्</p> <p>(iii) अहमत्र भवतोः जनकं नामतो वेदितुम् -----?</p> <p>(क) इष्यते (ख) इष्यन्ते (ग) इच्छामि (घ) इच्छति</p>	
9.	<p>कालबोधकशब्दैः अधोलिखित-दिनचर्या पूरयत-</p> <p>(i) भाविका प्रातः ----- (4:00) वादने उत्तिष्ठति ।</p> <p>(ii) तदनन्तरं सा ----- (05:15) वादने योगाभ्यासं करोति ।</p> <p>(iii) योगासनात् परं सा ----- (6:30) वादने स्नानं करोति ।</p> <p>(iv) तदनन्तरं सा ----- (7:45) वादने विद्यालयं गच्छति ।</p>	4×1=4
10.	<p>मञ्जूषायां प्रदत्तैः उचितैः अव्ययपदैः अधोलिखितवाक्येषु रिक्तस्थानानि पूरयत -</p> <p>(i) ----- असत्यं वदिष्यति तर्हि उचितं न स्यात् ।</p> <p>(ii) कर्महीनः जनः ----- भ्रमित्वा समयं यापयति ।</p> <p>(iii) अहम् ----- तत्र गन्तुम् इच्छामि ।</p> <p style="text-align: center;">मञ्जूषा</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 0 auto; width: fit-content;">इतस्ततः, अपि, यदि ।</div>	3×1=3
11.	<p>अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कित-अशुद्धपदाय उचितपदं चित्वा वाक्यानि पुनः लिखत -</p> <p>(i) ते <u>वृक्षाणि</u> हरिताः सन्ति ।</p> <p>(क) वृक्षाः (ख) वृक्षः (ग) वृक्षे (घ) वृक्षम्</p> <p>(ii) पिता पुत्राय <u>क्रुध्यन्ति</u> ।</p> <p>(क) क्रुध्यामि (ख) क्रुध्यतः (ग) क्रुध्यति (घ) क्रुध्यसि</p> <p>(iii) बालकः ह्यः <u>गच्छति</u> ।</p> <p>(क) गमिष्यति (ख) गच्छतु (ग) अगच्छत् (घ) गच्छेत्</p>	3×1=3

‘घ’ खण्डः		
पठितावबोधनम्		(30 अङ्काः)
12.	<p>अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत –</p> <p>सः वृषभः हलमूढ्वा गन्तुमशक्तः क्षेत्रे अपतत् । क्रुद्धः कृषीवलः तमुत्थापयितुं बहुवारम् यत्नमकरोत् । तथापि वृषभः नोत्थितः । भूमौ पतिते स्वपुत्रं दृष्ट्वा सर्वधेनूनां मातुः सुरभेः नेत्राभ्यामश्रूणि आविरासन् । सुरभेरिमामवस्थां दृष्ट्वा सुराधिपः तामपृच्छत् – “अयि शुभे ! किमेवं रोदिषि?”</p> <p>सा च “भो वासव! पुत्रस्य दैन्यं दृष्ट्वा अहं रोदिमि । सः दीन इति जानन्नपि कृषकः तं बहुधा पीडयति । सः कृच्छ्रेण भारमुद्धहति । इतरमिव धुरं वोढुं सः न शक्नोति । एतत् भवान् पश्यति न?” इति प्रत्यवोचत् ।</p> <p>“भद्रे! नूनम् । सहस्राधिकेषु पुत्रेषु सत्स्वपि तव अस्मिन्नेव एतादृशं वात्सल्यं कथम्?” इति इन्द्रेण पृष्ट्वा सुरभिः प्रत्यवोचत् – बहून्यपत्यानि मे सन्तीति सत्यम् । तथाप्यहमेतस्मिन् पुत्रे विशिष्य आत्मवेदनामनुभवामि । यतो हि अयमन्येभ्यो दुर्बलः ।</p> <p>I. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) वृषभः कुत्र अपतत्?</p> <p>(ii) सर्वधेनूनां माता का आसीत्?</p> <p>(iii) सुरभिः कस्य दैन्यं दृष्ट्वा रोदिति स्म?</p> <p>II. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) सुरभिः किमर्थं तस्मिन् पुत्रे एव विशिष्य आत्मवेदनामनुभवति?</p> <p>(ii) सुराधिपः सर्वप्रथमं सुरभिं किम् अपृच्छत्?</p> <p>(iii) सुरभेः नेत्राभ्यामश्रूणि किमर्थम् आविरासन्?</p> <p>III. (अ) निर्देशानुसारम् उत्तरत -</p> <p>(i) ‘अपत्यानि’ इति पदस्य विशेषणपदं किं प्रयुक्तम्?</p> <p>(ii) ‘अनुभवामि’ इत्यर्थे गद्यांशे कर्तृपदं किं प्रयुक्तम्?</p> <p style="text-align: center;">अथवा</p> <p>(आ) निर्देशानुसारम् उत्तरत -</p> <p>(i) ‘स्नेहः’ इत्यस्य किं पर्यायपदं गद्यांशात् चित्वा लिखत ।</p> <p>(ii) “सः कृच्छ्रेण भारमुद्धहति ।” अत्र ‘सः’ इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम्?</p>	5
		2×½=1
		2×1=2
		2×1=2
13.	<p>अधोलिखिते पद्ये पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत –</p> <p style="text-align: center;">आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपुः ।</p> <p style="text-align: center;">नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति ॥</p>	5

यः इच्छत्यात्मनः श्रेयः प्रभूतानि सुखानि च ।
न कुर्यादहितं कर्म स परेभ्यः कदापि च ॥

I. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)

- (i) मानवः केभ्यः अहितं कर्म न कुर्यात्?
- (ii) आलस्यं कुत्र स्थितः भवति?
- (iii) मनुष्याणां बन्धुः कः अस्ति?

2×½=1

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)

- (i) यः जनः सुखानि इच्छति सः किं न कुर्यात्?
- (ii) किं कृत्वा मानवः दुःखी न भवति?
- (iii) मनुष्याणां महान् रिपुः कः अस्ति

2×1=2

III. (अ) निर्देशानुसारम् उत्तरत -

- (i) 'प्रभूतानि' इति पदस्य विशेष्यपदं किम् अस्ति?
- (ii) "यः इच्छत्यात्मनः श्रेयः प्रभूतानि सुखानि च ।" अत्र क्रियापदं किम् अस्ति?

2×1=2

अथवा

(आ) निर्देशानुसारम् उत्तरत -

- (i) अत्र 'बन्धुः' इत्यस्य किं विलोमपदं प्रयुक्तम्?
- (ii) 'अस्ति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं चित्वा लिखत ।

14. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत -

5

एवमेव वानराः वारं वारं सिंहं तुदन्ति । कुद्धः सिंहः इतस्ततः धावति, गर्जति परं किमपि कर्तुमसमर्थः एव तिष्ठति । वानराः हसन्ति वृक्षोपरि च विविधाः पक्षिणः अपि सिंहस्य एतादृशीं दशां दृष्ट्वा हर्षमिश्रितं कलरवं कुर्वन्ति । निद्राभङ्गदुःखेन वनराजः सन्नपि तुच्छजीवैः आत्मनः एतादृश्या दुरवस्थया श्रान्तः सर्वजन्तून् दृष्ट्वा पृच्छति -

सिंहः - (क्रोधेन गर्जन्) भोः! अहं वनराजः किं भयं न जायते? किमर्थं मामेवं तुदन्ति सर्वे मिलित्वा?

एकः वानरः - यतः त्वं वनराजः भवितुं तु सर्वथाऽयोग्यः । राजा तु रक्षकः भवति परं भवान् तु भक्षकः । अपि च स्वरक्षायामपि समर्थः नासि तर्हि कथमस्मान् रक्षिष्यसि?

अन्यः वानरः - किं न श्रुता त्वया पञ्चतन्त्रोक्तिः-

यो न रक्षति वित्रस्तान् पीड्यमानान्परैः सदा ।

जन्तून् पार्थिवरूपेण स कृतान्तो न संशयः ॥

काकः - आम्, सत्यं कथितं त्वया । वस्तुतः वनराजः भवितुम् अहमेव योग्यः ।

I. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)

- (i) अत्र कः आत्मानं वनराजः भवितुं योग्यः मन्यते?

2×½=1

	<p>(ii) वनराजस्य दुरवस्थां दृष्ट्वा के कलरवं कुर्वन्ति?</p> <p>(iii) के वारं वारं सिंहं तुदन्ति?</p> <p>II. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) अत्र वानरः सिंहं किमर्थं वनराजः भवितुं सर्वथाऽयोग्यं मन्यते?</p> <p>(ii) कः पार्थिवरूपेण कृतान्तः मन्यते?</p> <p>(iii) कुद्धः सिंहः किमर्थम् इतस्ततः धावति गर्जति च?</p> <p>III. (अ) निर्देशानुसारम् उत्तरत -</p> <p>(i) 'कलरवम्' इति पदस्य विशेषणपदं किं प्रयुक्तम्?</p> <p>(ii) 'जायते' इति क्रियापदस्य किं कर्तृपदं नाट्यांशे प्रयुक्तम्?</p> <p>अथवा</p> <p>(आ) निर्देशानुसारम् उत्तरत -</p> <p>(ii) 'रक्षकः' इति पदस्य विपर्ययपदं नाट्यांशात् चित्वा लिखत ।</p> <p>(ii) "किमर्थं मामेवं तुदन्ति सर्वे मिलित्वा?" अत्र 'माम्' इति सर्वनामपदं कस्मै युक्तम्?</p>	<p>2×1=2</p> <p>2×1=2</p>
15.	<p>रेखाङ्कित-पदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत -</p> <p>(i) चातकः <u>पुरन्दरं</u> जलं याचते ।</p> <p>(ii) बुद्धिमती <u>पितुः</u> गृहं प्रति चलिता ।</p> <p>(iii) अपूर्वोऽयं <u>मानवानां</u> सरस्वत्यवतारः ।</p> <p>(iv) <u>व्याघ्रमारी</u> तूर्णं धाविता ।</p>	4×1=4
16.अ	<p>मञ्जूषातः समुचितपदानि चित्वा अधोलिखित-श्लोकस्य अन्वयं पूरयित्वा पुनः लिखत -</p> <p>वायुमण्डलं भृशं दूषितं न हि निर्मलं जलम् । कुत्सितवस्तुमिश्रितं भक्ष्यं समलं धरातलम् ॥ करणीयं बहिरन्तर्जगति तु बहु शुद्धीकरणम् ।</p> <p>अन्वयः - वायुमण्डलम् (i) ----- दूषितम्(अस्ति) । जलम् हि निर्मलम् न (अस्ति) (ii)----- कुत्सितवस्तुमिश्रितम् (अस्ति) धरातलम् समलम् (अस्ति) । (iii) ----- बहिः अन्तः (च) तु बहु शुद्धीकरणम् (iv) ----- (अस्ति) ।</p> <p>मञ्जूषा</p> <p style="border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;">जगति, करणीयम्, भक्ष्यम्, भृशम् ।</p> <p>अथवा</p> <p>आ मञ्जूषायाः साहाय्येन श्लोकस्य भावार्थे रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पुनः लिखत -</p> <p>आपेदिरेऽम्बरपथं परितः पतङ्गाः भृङ्गाः रसालमुकुलानि समाश्रयन्ते । सङ्कोचमञ्चति सरस्वयि दीनदीनो मीनो नु हन्त कतमां गतिमभ्युपैतु ॥</p>	4×1=4

	<p>भावार्थः - हे सरोवर! (i) ----- सङ्कुचिते सति अर्थात् यदा त्वं शुष्कं जायमानः अस्ति तदा तव समीपस्थाः खगाः आकाशमार्गेण अन्यत्र गच्छन्ति । (ii) ----- आम्रपुष्पाणाम् आश्रयं स्वीकुर्वन्ति, किन्तु त्वयि स्थिताः दीनाः (iii) ----- कुत्र गच्छेयुः? ते तु अत्रैव स्थास्यन्ति अन्यत्र कुत्रापि न (iv) ----- । आपत्काले स्वामिभक्ता एव सह तिष्ठन्ति अन्ये स्वार्थिनः मैत्रीं त्यजन्ति ।</p> <p style="text-align: center;">मञ्जूषा</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 10px auto; width: fit-content;"> <p>भ्रमराः, गमिष्यन्ति, मत्स्याः, त्वयि ।</p> </div>													
<p>17.</p>	<p>अधोलिखित-कथांशं समुचित-क्रमेण लिखत -</p> <p>(i) चौरस्य पदध्वनिना अतिथिः प्रबुद्धः अभवत् धावित्वा तं चौरम् अगृह्णाच्च । (ii) न्यायाधीशः आरक्षिणे कारादण्डम् आदिश्य अतिथिं ससम्मानं मुक्तवान् । (iii) कश्चन निर्धनः जनः रुग्णं पुत्रं द्रुष्टुं बसयानं विहाय पदातिरेव प्राचलत् । (iv) मार्गे रात्रौ सः कस्यचित् गृहे आश्रयं प्राप्तवान् । (v) न्यायाधीशः पृथक्-पृथक् विवरणं श्रुतवान् किन्तु प्रमाणाभावात् निर्णेतुं नाशक्नोत् । (vi) तस्मिन् गृहे रात्रौ कश्चन चौरः गृहाभ्यन्तरं प्रविष्टः । (vii) न्यायाधीशः पुनः तौ घटनायाः विषये वक्तुम् आदिष्टवान् । (viii) आरक्षी एव तम् अतिथिं चौरोऽयम् इति प्रख्याप्य कारागारे प्राक्षिपत् ।</p>	<p>8×½=4</p>												
<p>18.</p>	<p>अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रसङ्गानुकूलम् उचितार्थं चित्वा लिखत-</p> <p>(i) मां निजगले बद्ध्वा चल <u>सत्वरम्</u> ।</p> <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 50%;">(क) सर्वम्</td> <td style="width: 50%;">(ख) सत्वम्</td> </tr> <tr> <td>(ग) दूरम्</td> <td>(घ) शीघ्रम्</td> </tr> </table> <p>(ii) अन्येषां <u>वदने</u> ये तु ते चक्षुर्नामनी मते ।</p> <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 50%;">(क) वादने</td> <td style="width: 50%;">(ख) मुखे</td> </tr> <tr> <td>(ग) सम्भाषणे</td> <td>(घ) वचने</td> </tr> </table> <p>(iii) <u>उदीरितः</u> अर्थः पशुना अपि गृह्यते ।</p> <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 50%;">(क) चिन्तितः</td> <td style="width: 50%;">(ख) विचारितः</td> </tr> <tr> <td>(ग) कथितः</td> <td>(घ) विस्मृतः</td> </tr> </table>	(क) सर्वम्	(ख) सत्वम्	(ग) दूरम्	(घ) शीघ्रम्	(क) वादने	(ख) मुखे	(ग) सम्भाषणे	(घ) वचने	(क) चिन्तितः	(ख) विचारितः	(ग) कथितः	(घ) विस्मृतः	<p>3×1=3</p>
(क) सर्वम्	(ख) सत्वम्													
(ग) दूरम्	(घ) शीघ्रम्													
(क) वादने	(ख) मुखे													
(ग) सम्भाषणे	(घ) वचने													
(क) चिन्तितः	(ख) विचारितः													
(ग) कथितः	(घ) विस्मृतः													

-----0000-----